

Posudek oponenta

Autor: Zbyněk Flekal

Název práce: „Chemická facilitace náboženského prožívání – psychologické aspekty“

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Pavel Říčan, CSc.

Téma magisterská práce je zajímavé, poněkud zavádějící je sám název, protože jde spíše o metabolickou facilitaci prožívání, termín „chemický“ se v souvislosti s fyziologickými procesy organismu nepoužívá. Avšak tuto výhradu nelze považovat za zásadní, nespadá do oboru autora. Předložená práce je pouze teoretickou studií, která nezahrnuje vlastní empirické zkoumání. Její předpokládaný přínos spočívá především ve shrnutí a pokusu o interpretaci jednoho aspektu náboženského prožívání. Je tedy potenciální přínosná pro teorii psychologie náboženství, resp. religionistiky.

Rozsah práce je přiměřený. Práce je rozdělena do pěti okruhů, dále členěných na subkapitoly. V úvodu autor vysvětluje cíl své práce, jde mu hlavně o zmapování vlivu psychoaktivních látek na lidskou psychiku, především na náboženské prožívání. Určitým nedostatkem je prolínání částí pojednávajících o ovlivnění náboženského prožívání psychoaktivními látkami a jinými způsoby, např. prostřednictvím holotropního dýchání. Systematické rozčlenění různých variant by přispělo k větší přehlednosti práce. Totéž platí pro občasné zmínky o vlivu nábožensky podmíněného postu, resp. hladovění a jeho důsledků pro otevřenost náboženským prožitkům. První kapitola je věnována analýze užívání halucinogenů v náboženském životě, což je specifický způsob facilitace náboženského prožívání, který byl, jak autor správně uvádí, používán v mnoha náboženských směrech.

Str. 7 – bylo by vhodné diferencovat jednotlivé pojmy, např. halucinogeny jsou také drogy, jde o podřazený pojem.

Subkapitola věnovaná historii ovlivňování náboženského prožívání je pěkně zpracována, užívá mnoha zdrojů a je dost rozsáhlá. Využití textu A. Huxleyho, který byl romanopisec, není úplně nejvhodnější způsob, jak vysvětlit proměny lidské mysli (str. 11). Výklad pravděpodobného odstupu od křesťanství (str. 12) je rozhodně akceptabilnější. Str. 13 – experiment nelze úplně zavrhnout, protože zde mohl fungovat i placebo efekt, vyvolávající různé reakce psychogenní cestou. Název subkapitoly 1.2 „Náboženství ve vztahu k užívání halucinogenů“ je poněkud nejasný, mohl by být, vzhledem k obsahu následujících subkapitol přesnější. Není rovněž jasné, proč autor zařadit své pojednání o askezi právě sem, i když akcentovaná askeze je jistě způsobem, který díky svým fyziologickým důsledkům mění veškeré prožívání a dalo by se o ní v této souvislosti napsat velmi mnoho. V následující části autor srovnává působení askeze a psychoaktivních látek na lidskou psychiku, lze samozřejmě najít společný základ, ale ten spočívá především ve faktu, že v obou případech jde o projev propojení fyziologické a psychické, resp. spirituální složky lidské osobnosti. Autor ve své práci věnuje značnou pozornost C. Castanedovi a T. Learymu, což nelze v této souvislosti zamítat, ovšem analýze obou musí zcela zákonitě chybět informace, které nejsou dostupné a tudíž lze vysuzovat jen z těch, které jsou a ty nemusí být zcela přesné. Pozitivně lze hodnotit, že autor si tento problém uvědomuje (str. 23). Kapitola je zakončena souhrnem hlavních metod, vedoucích ke změně vědomí, zde autor cituje Ch. Rättsche, přehlednosti práce by prospělo, kdyby je uvedl na začátku kapitoly a pokusil se uvést příklady, kdy a jak byly v souvislosti s náboženskými cíli užívány.

Druhá část je věnována historii ovlivňování mysli, což lze chápat jako obecnější oblast lidské psychiky než je pouze náboženské prožívání. Avšak hned první subkapitola je zaměřena na náboženský prožitek přírodních národů. Je škoda, že pěkně zpracované části textu jsou řazeny poněkud nesystematicky. Třetí část má užší a specifičtější zaměření, věnuje se vlivu různých

simulantů na náboženské představy. Termín stimulancia je použit poněkud nepřesně, bylo by vhodnější užít obecnější pojem „psychoaktivní látky“, protože nešlo vždycky jen o stimulancia, jak je zřejmé hned z prvního odstavce. Str. 38 – termíny chemické a přírodní látky nejsou užity přesně, i přírodní látky mají nějakou chemickou strukturu, takže by bylo vhodnější užít termín přírodní a uměle syntetizované látky. Pojednání o vlivu několika psychoaktivních látek je dobře zpracováno, je jisté, že prožitky navozené těmito látkami mohou být velmi různorodé a značná část z nich nebude mít spirituální obsah. Str. 45 – působení alkoholu může být mnohem variabilnější vzhledem k fyziologickým i psychickým vlastnostem uživatele (např. ve vztahu k alkohol odbourávajícímu enzymu alkoholdehydrogenáze) i užitému množství alkoholu. Na str. 46 by bylo opět vhodné sjednotit užívání různých termínů označujících psychoaktivní látky. Čtvrtá část je zaměřena na analýzu působení nefarmakologických technik ovlivňujících náboženské prožívání, autor se zde věnuje téměř výlučně analýze výsledků práce S.Grofa. Vysvětlení změněného stavu psychiky v době klinické smrti nelze hledat jen v užitých medikamentech, zdá se, že probíhá i v případech, kdy žádné užity nebyly. Jde pravděpodobně o působení komplexu metabolických změn v organismu. Str. 58 – v dnešní době by bylo možné tyto stavy studovat i pomocí citlivějších metod než je pouhý záznam EEG, ale to není výtka autorovi, jehož specializace je jiná.

Poslední část práce se zabývá možným uplatněním změněných stavů vědomí ve vztahu k náboženskému prožívání v budoucnosti. Autor považuje za pravděpodobné, že budou využívány i další způsoby ovlivnění lidské mysli, což lze předpokládat. V subkapitole 5.2 se dost nepochopitelně vrací k výkladu některých pojmů a posléze k psychologii náboženství, tyto část textu by bylo lépe zařadit na počátek práce. V závěru práce by autor neměl mluvit o získání poznatků, k nimž se dopracoval (str. 72), ale spíš o shrnutí již zjištěných faktů, protože jeho práce není empirická, shrnuje výsledky studií jiných autorů.

Způsob zpracování textu odpovídá požadavkům, kladeným na magisterskou práci, text je srozumitelně formulovaný. Autor umí dobře používat literární zdroje, práce obsahuje bohatý poznámkový aparát a množství citací. Seznam použité literatury je dostatečně rozsáhlý, obsahuje 67 zdrojů + internetové odkazy, většina z těchto zdrojů je kvalitní. Práce dále obsahuje cizojazyčné resumé, jmenný a věcný rejstřík a přílohy.

Jazyková, formální a stylistická úroveň práce je dobrá, odpovídá požadavkům kladeným na magisterskou práci. Cíl práce byl v zásadě splněn, autor dokázal charakterizovat různé způsoby ovlivnění náboženského prožívání.

Předložená magisterská práce má velmi mnoho kladů, je zřejmé, že autor je v dané problematice dobře orientován, umí pracovat s textem a jeho formulace jsou srozumitelné a čtivé. Je škoda, že jí kazí drobnější nedostatky v členění textu a nepřesném užití některých pojmů. Přesto je možné tuto práci hodnotit pozitivně a doporučit ji k obhajobě.

V Praze dne 11. dubna 2006

Prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc.

Doporučena k obhajobě: 1-2 dle kvality obhajoby.